

Magatzem de
taronja (anys 50)

Capítol 2

LA DONA A L'ÀMBIT LABORAL

Mónica García Chillarón
Maribel Rabadán Martínez

La forçosa incorporació

Després de la guerra, les dones de Picanya es trobaren davant de noves realitats totalment diferents a les viscudes, obligant-les a la major part d'aquestes a la incorporació al treball remunerat. Les condicions econòmiques, l'escassetesa i l'encariment dels aliments bàsics que duïen a situacions com la necessitat de la cartilla de racionament, l'estraperlo..., feren necessària la col·laboració de les dones en l'economia familiar, sobretot de les que pertanyien a famílies de classe mitjana-baixa.

Això apareix reflectit als qüestionaris, on un 66'7 % de les dones enquestades treballaven durant la postguerra, i el restant 33'3% no treballava remuneradament:

I és que hi havia pobrea. El meu home cobrava X pessetes al dia. Per això, quan jo vaig dir: "Si vaig al magatzem i guanyo alguna cosa...", i això és lo que a mi després m'ha aprofitat, com estava en la llista, veus?, per això cobre ara. (C.P.)

És més, la incorporació de la dona al treball de forma remunerada, es feia a edats molt primerenques, quan encara eren xiquetes. Hem extret dels qüestionaris les següents dades:

Edat d'incorporació al treball remunerat

	%
Abans dels 8 anys	21.8
Dels 8 als 12 anys	43.7
Entre 13 i 16 anys	21.8
Més de 16 anys	12.7

Font: Enquesta

Les dones es van incorporar al treball al camp

Per tal d'explicar aquestes dades podríem utilitzar una expressió de Lamphere (1986) que pot descriure perfectament aquesta nova situació: "*hijas trabajadoras*".

Les dones que visqueren la seua etapa de joventut durant la postguerra van ser socialitzades d'acord al model de treball que hem denominat com a "*hijas trabajadoras*". Tal i com explica Dolors Comas (Trabajo, género, cultura; pàg.83), la major part d'elles van tenir una ocupació remunerada abans de casar-se. La vida laboral començava molt prompte, especialment entre les filles de classe obrera. Els seus ingressos es consideraven com una contribució a la economia dels seus pares:

Aní poquet a l'escola, molt poquet, sí, molt poquet, perquè com era la major i fea falta, mon pare em dia: "No tens més remei que vindre". I ma mare em dia: "Què anem a fer-li? Si en acabant del treball vols anar a escola...". Però com havia d'anar, si jo treballava de sol a sol darrere de mon pare? (A.L.)

Jo aní a escola basta als 10 anys i res, perquè després a empaperar i pegar el cromó a la caixa per a saber d'on era. (C.P.)

Com no he estudiat ni res, pues mira, ni tinc ni títol ni res. Escrius i no saps si has de posar interrogació, ni punt, ni coma. Escrius i poses el teu nom i fas un rebo-lic, i sempre el mateix, i ja està. (C.P.)

La doble jornada

Encara que les dones s'integraren al món laboral, la ideologia imperant de l'època va fer que la dona no s'incorporara només al treball fora de casa, sinó que fera també les tasques considerades com a pròpies del seu sexe, donant-se en la majoria dels casos el que podem anomenar la doble jornada laboral. A més, la col·laboració de les dones als treballs domèstics començava molt prompte. C.P. va treballar a casa des dels deu anys fins que es va morir el seu marit, i a més ens diu:

Jo fea les faenes de la casa i tot, Déu meu, mare, tot.

A.L. treballava al magatzem de la taronja, també ajudava son pare al camp, i ens conta:

Jo havia de cuidar dels meus germans i atendre'ls perquè era la major, perquè ma mare me dia: "Tu cuidaràs als xicons que se'n vagen a l'escola".

Com hem assenyalat, un 66'7% de les dones enquestades, treballaven fora de casa. De les 11 entrevistades varen fer-ho 8. Cal tenir també en compte que existeix un grup de dones que no realitzava un treball extradomèstic, però clarament treballaven dins la seua casa, i moltes varen haver de deixar l'escola per cuidar la seua família:

El meu pare tenia un camp en l'Horta de València i ho fèem tot mosatros (eren tres germanes més i dos germans) perquè no hi havia diners per a contractar a ningú. Jo anava a netejar per la nit, perquè era quan aplegava l'aigua a la séquia. També cuidava de la meua tia que es va trastornar als catorze anys per la riuà, perquè quan va passar ella tenia el període... (A.T.)

Aní a l'escola hasta els deu anys, perquè ma mare me necessitava. Ajudava a ma mare a munyir les vaques, estant embarassada munyia i tot.

Anys 50, dones preparant el menjar

Després de casar-se:

Seguia munyint-li les vaques a ma mare, però no em pagava, m'enduita llet. Jo li fea la faena a ella. El meu home me dia: "Primer planxes les camises als teus germans que les meues". (F.R.)

Les dones treballaven fora de casa sempre que la seua ajuda salarial fóra necessària per a la supervivència de la família. En cas que aquella ajuda no fóra indispensable, les dones es quedaven a casa, amb la finalitat de cuidar bé del pare i germans, bé del marit i fills, exercint el rol de dona i mare. A més el treball domèstic de totes les dones, com bé se sap, era i és completament gratuït i obligat, al mateix temps que contribueix al manteniment de la força de treball de l'home.

Prova de tot això són les referències del marc jurídic, clarament patriarcal, que regulava les activitats laborals de les dones. Com a exemple tenim el *Fuero del Trabajo* (promulgat el març de 1938), on trobem un article que diu: "*El Estado ... en especial prohibirá el trabajo nocturno de las mujeres y las niñas, regulará el trabajo a domicilio y libertará a la mujer casada del taller y de la fábrica*" (Título II, 1).

podem deduir la finalitat d'aquesta norma, que no és ni més ni menys que relegar les dones a les tasques de reproducció social, és a dir, a la casa, ja que: "Reconoce a la familia como célula primaria, natural y fundamento de la sociedad, y al mismo tiempo como una institución moral dotada de derecho inalienable y superior a toda ley positiva" (Título XII, 3):

No vaig treballar perquè ma mare tenia quatre hòmens a casa, i jo tenia la casa també dels amos i ja tenia prou. Mon pare me feia: "Tu ja en tens prou, tu ací a casa a guanyar-te el jornal!". Després els cosia tota la roba i tot, que m'ensenyà ma mare, això sí que m'ensenyà ma mare, que anava a València a deprendre corte, i jo vaig deprendre a tallar pantalons, camisetes i tot, que me guanyava també el jornal, perquè de donar a fer a fer-bo jo... Mai estava parà, me cosia una bata... (A.T.)

La norma vigent en l'època de la postguerra fins 1961 va ser la de l'excedent forçosa per matrimoni, una norma excessivament ingènua en una època en què la supervivència de cada dia era un repte per a tota la família, incloent les dones casades amb o sense fills, les quals es veien obligades a treballar tant a casa com fora de casa per a eixir endavant, tal i com li va ocórrer a C.P.:

Quan ja estava casà i tenia ja als meus fills, jo treballava al magatzem de taronja...

Quan jo era l'encarregà del magatzem de taronja, ja estava casada jo, si tenia al meu fill major! (A.L.)

Tipus de treball a el sector agrari

La principal activitat econòmica de Picanya va ser l'agricultura. La taronja va ser el sector que va absorbir major nombre de dones de Picanya, hi havia sis magatzems. Aquesta incorporació de les dones a aquest sector, i en concret als magatzems de taronja, es veu reflectida a les dades del qüestionari: el 78'1% de les dones enquestades treballaven en algun d'aquests sis magatzems de taronja, un 18'7% feien altres tipus de recol·lecció agrícola, el 15'6% treballava a la costura i el 18'7% es dedicaven a altres activitats econòmiques.

Una gran part de les dones que treballaven fora de casa ho feien al magatzem de taronja, observant-se una clara tendència a la feminització de l'agricultura als anys 40-50. Encara que al 1940 els hòmens constituïen un 95'5% d'aquest sector, aquestes dades no suposen que les dones no portaren a terme treballs agrícoles, ja que de cada 100 dones que treballaven al camp, 70 ho feien en concepte d'ajuda familiar, raó per la qual no figuraven en cap tipus de cens⁽⁵⁾:

(5) Dades: Roig, M. (pag. 317)

En acabar la guerra me'n vaig anar a treballar a la taronja. (P.R.)

Jo he anat al magatzem a treballar, anava a Francisco Valero, un magatzem de taronges... (C.P.)

Mira, allí al cantó hi ha un magatzem a on fem taronja, i ma mare també anava, i jo també volia anar. Anàvem dos germanes i... bo, anàvem perquè l'encarregat era d'amistat i jo volia anar, i en sis anys anava ja a triar, a encaixar... (P.R.)

Una característica de la mà d'obra femenina al sector agrari era la d'estar subjecta a un règim de forta estacionalitat:

Es començava per Tots Sants, hi havia voltes que acabàvem a juny. (P.R.)

Però a les èpoques que no treballaven al magatzem ho feien cadascuna a sa casa:

Me quedava a casa i bordava per a fora. Si volien que bordara: "Xica, borda això". I jo ho feia. (P.R.)

Condicions laborals

2.4

Com hem esmentat, les dones feien treballs feminitzats, però quines activitats concretament? Evidentment eren les menys qualificades, aquelles que requerien menys entrenament i amb un caràcter més repetitiu. Dins dels magatzems serien les encarregades de triar, empaperar i encaixar, quedant per als hòmens les tasques de collidors, cabassejadors, i del transport fins al seu embarcament:

...a empaperar i pegar sobres, el sello a la caixa per a saber d'on era... (C.P.)

Anàvem a empaperar taronges... i allí agenollà a empaperar taronges. (F.A.)

No és fins a l'any 1950 que les encaixadores i empaperadores van poder asseure's a la cadira. Fins aquesta data havien d'estar tota l'esgotadora jornada laboral agenollades:

Encaixàvem, triàvem i omplíem taronges tot lo dia, de tot... collir-la no, mosatros no, això eren els hòmens, triar-la i encaixar-la eren les dones. Arrea que jo no he treballat, mare meua! (C.G.)

Per descomptat, que l'escassa qualificació de la mà d'obra femenina estava directament relacionada amb el nivell salarial, clarament menor (segons M. Roig la diferència arribava fins al 30%), encara que poc se sap sobre les diferències salarials:

Vols que et diga el que cobrava? Quatre pessetes... Estava bé, però en acabant jo vaig dir: "Si no me pugés el jornal jo me'n vaig". I me donaren sis pessetes. Perquè jo dia: "Quatre pessetes?" Si de tant que tocaves l'aigua, les espadenyas, que eren d'espart, s'obrien. I jo dia: "Si per a espadenyas no guanye prou si no me pugés el jornal". I el meu germà me

*dia: "Xiqueta, cuidant conills a casa guanyes més".
Ell no volia que anara. (C.B.)*

Entonces dien: "Tal preu per als hòmens i tal per a les dones". A ells els pagaven ells i a mosatros mos pagaven elles. I mosatros a la nostra marxa i ells també, que no se picaven uns en altres, en aquell temps no. (A.L.)

Al seu treball, les dones no tenien un horari fix, s'allargava la jornada laboral fins a dotze i catorze hores al dia:

Allí no hi havia horari, treballàvem de nit i tot. Després de la guerra anàvem tot lo dia, veníem a sopar i tornàvem de nit basta la una... Igual entraves a les sis que a les set. (F.A.)

Una altra modalitat de treball, que tècnicament inclouríem al sector serveis, seria la de servidora domèstica, que el 1950 agrupava més de mig milió de dones, amb una durada pròxima a les 14 hores diàries⁶⁰:

M'alçava a les sis del matí, me n'anava a la casa eixa basta les nou de la nit. Tot lo dia treballant, és que no paraves, eh? El dilluns era tot lo dia llavant, tot lo dia... Allà a les huit i mitja, enmig de l'hivern, a estendre la roba, i no hi havia llum al sostre. I quan baixaves hi havia una caldera... i enseguideta eixia aigua calenta i la roba en lleixiu, i enseguideta mos donaven el menjar i me n'anava a casa. Què te pareix? A les nou de la nit. (C.B.)

Aquesta dura jornada laboral de cada dia s'allargava durant sis dies a la setmana, només descansaven el diumenge:

Anàvem a treballar... hasta els dissabtes, i també el dia de la Immaculada hi ha bagut anys que hem estat treballant! (C.P.)

Jo anava quatre dies a la setmana a la casa, anava dilluns i dimarts, divendres i dissabte. Els altres dies anava al magatzem, a l'hivern, perquè era dels amos de la casa... El diumenge me passava tot lo matí llavant, ajudant a ma mare que havia d'arreglar tot lo de la setmana, guisar i de tot... (C.B.)

Una vegada més les reglamentacions laborals no s'acomplien. Recordem que durant el període franquista no es va modificar la jornada laboral ja establida el 1931, que proposava de treballar quaranta-vuit hores setmanals i, com hem pogut comprovar als exemples de les entrevistes, no s'acomplia. La realització d'hores extraordinàries i la pluriocupació estava a l'ordre del dia.

Moltes de les dones havien de quedar-se a dinar dins dels llocs de treball, perquè era tan intensiu que no donava temps de tornar a les seues cases. Això implicava passar tot el dia dins del magatzem o la fàbrica:

Tu dóna't compte que passaves mitja hora per esmorzar i una hora per a dinar allí dins, i tot lo dia agenollà plegant. Imagina't! (C.G.)

Hi havia habitacions, hi havia una cuina, hi havia de tot i allí fèem el menjar i dinàvem. (P.R.)

Jo he treballat al magatzem de taronja i després a polimentar mobles a València, que jo era jove, tindria setze o dèsset anys, per abí ne tindria, i anava i tornava a peu (...). Jo anava de nit i tornava de nit, perquè estava a les huit del matí en ple hivern. Eixia de casa de nit, anàvem dos xiques i anàvem pel camí les dos. Eixíem a les sis de la vesprada, ja veus! A l'estiu canviava perquè era de dia, però a l'hivern anaves de nit i tornaves de nit. Menjaves allí a la fàbrica. (A.L.)

La falta de contracte laboral ha impossibilitat que en un futur les dones pogueren obtenir algun tipus de pensió:

Home, però tu saps lo que feen antes els amos? Com ara, que a lo millor tenen cent treballadors i en fiquen només seixanta, saps? (C.P.)

...elles estan cobrant, lo que passa, és que jo, al posar-me tan jove a treballar a casa... no feen "hoja de salario", a lo millor feren un "xanxullo"... La culpa és de l'empresa per no fer-me "hoja de salario". (A.L.)

El treball com a factor de socialització

El treball suposava un factor molt important de foment de les relacions socials de les dones: va permetre que establiren amistat amb altres dones i que compartiren problemes en comú. En definitiva, el seu treball no és sols un complement al de l'home, sinó també un factor important en la vida de les pròpies dones, que contribuïa tant a l'economia familiar com a la de la societat en el seu conjunt, i arribava a convertir-se en una estratègia de socialització:

Clar, clar que m'agradava, te ries, sí, i encara que no vullgueres... (C.P.)

A mi m'haguera agradat treballar d'alguna cosa, de lo que haguera segut, perquè jo li dia a ma mare: "Veus, les que van a treballar passen allí un bon rato, va una raonant, i jo sempreestic ací a casa..." (A.T.)

El treball com a factor socialitzador va ser tan important i decisiu, que es va convertir en l'única font de motivació:

A mi tota classe de treball m'agradava, perquè m'ha agradat treballar a casa en tota classe de treball... No m'haguera agradat treballar a casa en algo especial. Dona, com jo no sabia de lletres... (A.L.)

No tinc cap preferència de treball. No, no he desitjat mai res, mai. Mira ací mateix estava la taula per a dinar, a les quatre de la vesprà encara estàvem allí sentaetes raonant, ací al costat en tenia una, a l'altre costat tenia l'altra i l'altra amiga venia també, i totes raonant. (P.R.)

Les expectatives que manifestaven les dones respecte al seu desig per algun tipus de treball, feien referència a treballs feminitzats, com modista o mestra:

Treballadores del magatzem de taronges de Francisco Valero (anys 50)

M'haguera agradat ser modista, perquè jo vaig aprendre a cosir i cosia molt bé. (F.R.)

M'haguera agradat ser professora, però aquells anys, estudiar no. (F.A.)

Jo volia ser mestra però no podia pels diners. Quan jo tenia nou anys ja no anava a l'escola perquè havia de treballar a casa i al magatzem... Mon pare els donava lliçons als meus germans i jo m'amagava per a escoltar-les... m'amagava per a llegir i escriure. M'agradava tant! (A.T.)

En síntesi, podem concloure que la majoria de les dones de Picanya hagueren de treballar fora de casa durant els anys 40-50, a causa de les dures condicions econòmiques que caracteritzaren l'època (en contra de la legislació vigent que relegava les dones a l'àmbit privat). La incorporació prematura de les dones al treball, les pèssimes condicions laborals, la no contractació, la falta de formació... determinen uns anys decisius en la seua vida. Si a tot això afegim la jornada de treball dins de la llar, la seua vida es converteix en una plena dedicació al treball i a la resta de la família. Malgrat tot, les dones de Picanya trobaren en el treball un lloc de reunió on desenvolupaven i fomentaven les relacions socials.

Escola del carrer
Bonavista. Curs
1941/1942

Capítol

L'EDUCACIÓ SOTA FRANQUISME

Esther Piles Pastor
Elena Alcácer Villalón

Les dones de Picanya a la postguerra